



İSTANBUL GEZGİNLERİ

Aksiyon 21 / 21.04.2013

AŞIYAN

Erguvan mevsiminde Boğaziçi



İçindekiler

Boğaziçi	3
Boğaziçi Üniversitesi (Robert Koleji)	4
Tevfik Fikret / Aşiyân	9
Erguvan	12
Rumeli Hisarı	14
Orhan Veli Heykeli	15
Bebek	22
Harita	23

Boğaziçi

Boğaziçi deyince aklımıza İstanbul Boğazı'nın kendisi geliyor olsa da genel olarak, aslında Boğaziçi İstanbul Boğazı'nın kıyılarındaki yerleşim yerlerine verilen isimdir, bir muhiti temsil eder. Haliyle bu yerleşim yerlerinin her birinden en azından şimdilik ayrı ayrı bahsedemeyeceğimize göre biz İstanbul Boğazı'ndan bahsedelim. İstanbul Boğazı Marmara Denizi ile Karadeniz arasında su akışını sağlayan bir su yoludur. Ama bu su yolunun oluşması ancak M.Ö. 8000 ile M.Ö. 7000 yılları arasında gerçekleşmiştir. Buzul çağından sonra buzulların erimeye başlaması ile birlikte Akdeniz'in suları gitgide yükselir. Yükselen bu sular su akar yatağını bulur ilkesi gereğince bir vadi şeklinde olan bugünün Boğaz'ı üzerinden kendi halinde bir tatlı su gölü olan Karadeniz'e ulaşır. İlk hali zaten bir tatlı su gölü olan Karadeniz günümüzde de Tuna, Don ve Dinyeper gibi büyük ırmaklarla beslenmektedir, Karadeniz'i besleyen bu suların tek çıkış yolu da İstanbul Boğazı'dır. Haliyle Karadeniz'den alçak, Marmara'dan yüksek olan Boğaz üzerinde bir yüzey akıntısı olması kaçınılmazdır. Bu yüzey akıntısının yanı sıra bir de dip akıntısı vardır ki Boğaz'da, onun nedeni de bağladığı iki deniz arasındaki tuzluluk farkıdır. Marmara Denizi Karadeniz'e göre iki kat daha fazla tuzludur. İstanbul Boğazı'nın uzunluğu yaklaşık 30 kilometredir. En dar yeri Anadolu Hisarı - Rumeli Hisarı arasındadır ve 698 metredir. En geniş yeri ise (Anadolu Feneri – Rumeli Feneri arası) 3,6 kilometredir. Boğaz'ın en derin yeri (Bebek – Kandilli arası) 120 metredir ama ortalama derinliği 60 metredir.

Bu kadar teknik bilginin ardından bir de mitolojik efsaneden bahsedelim İstanbul Boğazı ile ilgili:

Yunan mitolojisinin baş tanrısı Zeus'u ve çapkınlığını hepimiz bilirsiniz. Zeus'un aşık olduğu yüzlerce kızdan birisi de ırmak tanrısı olan İnhakos'un kızı İo'dur. Zeus'un eşi Hera, Zeus ve İo arasındaki ilişkiden bir şekilde haberdar olur. İki aşığı suç üstü yapmak niyetiyle buluştukları yere gider. Bunu fark eden Zeus kendisini buluta, İo'yu

da bir ineğe çevirir. Hera kiminle uğraştığının farkındadır ve bu numarayı yutmaz. Zeus'tan bu ineği kendisine hediye etmesini ister. Zeus kabul etmek zorunda kalır. Hera kendi hizmetinde bulunan yüz gözlü canavar Argos Panoptis'i bu ineğin başına gözcü olarak koyar. Argos öyle bir canavardır ki, uyurken bile bir kaç gözü açıktır. Zeus bile kara kara düşünmektedir. Bir anda aklına Hermes gelir. Hermes, Zeus'un çocuklarından birisidir ve çok güzel lir çalmaktadır. Hermes, Argos ve İo'nun yanına gider ve lirini çalmaya başlar. O kadar güzel çalmaktadır ki, Argos uyuyuverir, normalde uyurken açık kalan gözleri bile dayanamaz, kapanırlar birer birer. Bunu fırsat bilen Hermes Argos'u öldürür ve İo'yu kurtarır. Ancak Zeus'un İo'yu tekrar insana çevirmesine fırsat kalmadan Hera durumdan haberdar olur ve bu sefer de bir at sineği takar İo'nun peşine. İo kaçmaya başlar. İo önde at sineği arkada taaa Boğaz'a kadar gelirler... İo Boğaz'ın serin sularına atar kendini can havliyle. Yüze yüze karşıya geçer inek haliyle. At sineğine izini kaybettirir de bu sayede. İşte o gün bugündür Boğaz'a Bosporos denir. Ne demektir Bosforos ya da Bous Poros? İnek geçidi.. Bous inek demektir zira, Poros da geçit... Efsane burada biter mi? Bitmez elbet...

İo Anadolu yakasına geçer geçmesine ama Boğaz ve civarından öyle hemen gidemez. Zeus'tan hamiledir. Doğum yapacak bir yer arar ve en uygun yer olarak Haliç'i görür. Nur topu gibi bir kız çocuğu doğurur. Adını da Keroessa koyar. Bu kız sonradan doğduğu yere yani Haliç'e ismini verecektir: Keratios. Büyüdüğünde de denizler tanrısı Poseidon ile evlenir. Bir de çocukları olur, adını Byzas koyarlar. Byzas da doğduğu yerde bir şehir kurar ve adını kurduğu bu şehre verir: Byzantium.

Boğaziçi Üniversitesi (Robert Koleji)

Amerikalı bir inşaat mühendisi ve mimar olan ancak gönlünü eğitmenliğe vermiş Cyrus Hamlin 1837 tarihinde din üzerine aldığı eğitimi de tamamlayarak 1838 senesinde 'American Board' isimli bir kuruluş tarafından misyonerlik yapması amacı ile Osmanlı topraklarına gönderilir. Uzun süren yolun ardından 1839 senesinin

ilk ayında İstanbul'a gelir ve misyonerlik faaliyetlerine başlar. İlk isteği misyonerlik faaliyetlerini kolaylıkla yürütebileceği bir okul açmak olur nitekim ayağının tozuyla da Bebek'de bir okul açmaya çalışır. Ancak maddi imkansızlıklar nedeni ile bu projeyi rafa kaldırır ve uygun fırsatı beklemeye başlar. Beklediği fırsat Kırım Savaşı esnasında 1855 senesinde karşısına çıkar. New Yorklu bir tüccar olan Christopher Rhineland Robert ile İstanbul'da tanışır. Kendisine okul projesinden bahseder ve destek de görür ancak Hamlin'in okulun kurulması çalışmalarına başlaması 1860 senesini bulur.

Okul, 16 Eylül 1863 tarihinde mali destek sağlayan C. R. Robert'in ismi verilerek Robert Koleji adıyla Bebek'te daha önce 1798'de Amerikan Misyonerler Heyeti'nin Bebek'te yaptırdığı ilahiyat okulu binasında geçici olarak faaliyete başlar. Böylece Amerika dışında açılan ilk Amerikan koleji unvanını da alır. Açıldığında kadrosunda altı öğretmen bulunmaktadır, buna karşın sadece dört öğrenci eğitim almaktadır. Kim mi bu öğrenciler?

- Julius Robert Millingen
- Edwin Millingen
- David Henry Porter
- John Morton

Okulun öğrenci sayısı gün geçtikçe artar. Açıldığı yılı 20 öğrenci ile tamamlar. Bu rakam sadece 4 sene sonra 1867'de 100'ü bulur. 1902'de ise 318 olacaktır.

Okulun faaliyetlerini gösterebileceği, kendisine ait bir bina yapabilmek için arayışlar bir yandan devam etmektedir. İlk önceleri Kuruçeşme sırtları düşünülür ama sonradan Ahmet Vefik Paşa'nın Rumelihisarı sırtlarındaki Kayalar mevkindeki arazisinde karar kılınır. Paris'te elçilik yaparken harcadığı paralar devlet tarafından karşılanmadığı için bir hayli borçlanan Ahmet Vefik Paşa'dan arazisi 36000 liraya alınır, takvimler 1868'i göstermektedir. Hemen akabinde Abdülaziz'den de inşaaata başlamak için irade alınır. Bu arada okulun isim babası C. R. Robert, yine Robert Kolej ismiyle

Amerika'da da bir okul kurar. Ancak bu okul fazla uzun ömürlü olmaz. Güney-Kuzey çekişmeleri arasında kapanıp gider. Kapatılan bu okulun tüm donanım sonradan tam da yeni Rumelihisarı'ı sırtlarındaki yeni binanın açıldığı sene İstanbul'a getirilecektir. Amerika'daki bu okulun arazisi de İstanbul'daki okula bırakılmıştır (Sonradan satılır.).

Robert Kolej 1871 senesinde yeni yerinde eğitim vermeye başlar. Yapılan binanın mimarı elbette okulun kurucusu Cyrus Hamlin'dir, bina okulun yapıldığı mevkiden çıkarılan taşlarla yapılmıştır. Binanın açılışında Amerikan Başkanı Lincol'ün dış işleri bakanı William Seward da bizzat bulunmuş ve bir konuşma yapmıştır. Bugün erkek yurdu olarak faaliyet gösteren bina ilk yapıldığında kolejin tüm faaliyetlerini yürütebilecek şekilde tasarlanmıştır.

Cyrus Hamlin, okulun kurulduğu 1863 senesinden 1873 senesine kadar fiilen okulun başkanlığını yapmıştır. Ancak 1873 senesinde daha önce okulda öğretmenlik de yapan ve aynı zamanda damadı da olan, Amerika'daki mütevelli heyeti tarafından İstanbul'a ikinci müdür olarak gönderilen George Washburn ile aralarında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle İstanbul'dan bir daha hiç dönmek üzere ayrılır. Ayrılır ayrılmasına ama dört sene daha başkanlık görevini uzaktan da olsa yürütür. 1877'de ise istifa ederek yerini damadı G. Washburn'a devreder. 8 Ağustos 1900 senesinde Amerika'da vefat edene kadar da çalışmaların orada devam eder. Böylece daha önce, 1878'de ölen C. R. Robert'in ardından Hamlin'in de ölmesiyle okul iki kurucusundan yoksun yoluna devam eder. Kurulan sistem tıkr tıkr işlemektedir.

Robert Kolej açıldığı tarihten itibaren 1910 senesine kadar temel bilimler (Fen-Edebiyat) eğitimi verir. 1910 senesinde Michigan Üniversitesi profesörlerinden Prof. John R. Allen Robert Kolej bünyesinde mühendislik okulunun örgütlenmesi için İstanbul'a davet

edilir. Okulun açılacağı 1912 senesine kadar da İstanbul'da kalır. 1912 itibari ile Robert Koleji hem temel bilimlerde hem de mühendislik bilimlerinde eğitim verir haline gelmiştir. Okulun öğrenci profili de zaman içerisinde değişir. Okulun kurulduğu ilk yıllarda (1868-1888 arası) daha çok Bulgar kökenli öğrenciler mezun olurken, daha sonraki yıllarda (1888-1901) Ermeni öğrenciler ağırlıklı olarak mezun olurlar. İmparatorluğu son yirmi senesinde (1901-1920) ise daha çok Rum öğrenciler mezun olurken, Cumhuriyet dönemi ile birlikte Türk öğrenciler ağırlıklı olarak mezun olurlar.

Cumhuriyet'in ilk yılları Robert Koleji için sıkıntılı yıllar olmuştur. Amerikan okullarını sıkı denetim altında tutmak isteyen Maarif Vekaleti müfredata ve her türlü eğitim araçlarına onay zorunluluğu getirmişti. Ayrıca mühendislik okulu mezunlarının mühendis olarak çalışmalarına da 1928'e kadar izin verilmedi. Bu baskının altında laik eğitime verilen önem bulunmaktaydı. Her ne kadar Robert Kolej artık ilk yıllarında olduğu gibi bir misyoner okulu değildiye de, misyonerle sürekli dirsek teması halindeydi.

1932 senesinde Robert Kolej ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji birleşme kararı alırlar. Her iki okulda bir direktör tarafından yönetilmeye başlar. Bu birleşme 1971 senesine kadar fiziken gerçekleşmez. Robert Kolej Rumelihisarı sırtlarındaki binasında, Arnavutköy Kız Amerikan Koleji de Arnavutköy'deki binasında eğitime devam ederler. 1971 senesinde bu iki okul fiziken de birleşerek karma eğitime geçer, ismi de Özel İstanbul Amerikan Robert Lisesi olur. Okul Arnavutköy'deki binada faaliyete devam edecektir. Rumelihisarı sırtlarındaki kampüs ise üniversite kurulması şartı ile Türk hükümetine devredilir. Kampüs binaları, kütüphanesi, laboratuvarları, tüm imkanları ve personeli ile devredilir. Böylece Boğaziçi Üniversitesi bir asırdan fazla süredir Robert Koleji kampüsü olarak bilinen kampüste 10 Eylül 1971 tarihinde kurulur. İlk rektörü, bir Robert Kolej mezunu olan Prof. Dr. Aptullah Kuran olur.

Okuldaki yapılar ve bu yapılar hakkında kısa bilgiler şöyle:

Hamlin Hall

Robert Koleji'nin ilk binasıdır. Bugün Boğaziçi Üniversitesi Birinci Erkek Yurdu olarak kullanılmaktadır. İsmi okulun kurucusu Cyrus Hamlin'den almaktadır. Cyrus Hamlin aynı zamanda binanın mimarıdır da. Yapımına 1868'de başlanır ve 1871'de hizmete açılır.

Albert Long Hall

Kampüsün en eski ikinci binasıdır. 1892'de hizmete girer. İlk açıldığında adı Science Hall'dü. 1902'de okulun 29 yıllık doğa bilimleri öğretmeni Albert L. Long ölünce adını yaşatmak için binaya onun adı verilir. Bugün çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır ve öğrenciler tarafından BTS (Büyük Toplantı Salonu) olarak isimlendirilmektedir.

Theodorus Hall

1902 senesinde New Yorklu Olivia Phelps Stokes tarafından yaptırılır. Bugün Birinci Kız Yurdu olarak kullanılmaktadır.

Dodge Hall

Cleveland ve Williams H. Dodge tarafından yaptırılan Dodge Hall 1904'te tamamlanmıştır. Bugün spor salonu olarak kullanılmaktadır.

Washburn Hall

Williams E. Dodge tarafından 1906'da yaptırılan ve okulun ilk başkanı Cyrus Hamlin'in damadı ve aynı zamanda ikinci başkanı olan George Washburn'un adı verilen bina bugün B.Ü. İdari Bilimler Fakültesi olarak kullanılmaktadır.

Anderson Hall

Kolejde uzun yıllar öğretmenlik yapan Charles Anderson'un adıyla anılan bina 1913 senesinde yaptırılmıştır. Bugün B.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi olarak hizmet vermektedir.

Gates Hall

1913 senesinde tamamlanan bina bugün idari birimler tarafından kullanılmaktadır.

Social Hall

Cleveland H. Dodge tarafından yaptırılan bu bina 1914'te hizmete açılır.

John Sloane Hastane Binası

Williams Sloane tarafından yaptırılan bina 1914'te okulun hastanesi olarak hizmete girmiştir.

Van Millingen Hall

Okulun İngilizce ve tarih öğretmeni ünlü Bizantinist Alexander van Millingen'in vasiyetinde okulun kütüphanesi için ayırdığı paraya, bağışların da eklenmesiyle 1932 senesinde kütüphane olarak yaptırılan bina bugün rektörlük olarak kullanılmaktadır.

Tevfik Fikret / Aşiyân

Mehmet Tevfik 24 Aralık 1867'de Kadırga semtinde doğdu. Babası Çankırı kökenli bir aileden gelen devlet memuru olarak çalışan Hüseyin Efendi idi. Annesi ise Mehmet Tevfik henüz 12 yaşında iken koleradan ölen Refia Hanım. Çocuk yaşta öksüz kalmıştır Mehmet Tevfik, ilk gençlik yıllarında, daha 19 yaşındayken de babasından ayrı kalır ama bu sefer ayıran ecel değil sürgünüdür. Babası saraya jurnal edildiği için Arabistan'a sürülmüştür.

Mehmet Tevfik'i ve kardeşi Sıdka'ya anneanneleri bakar. Önceleri Aksaray'da bir okula giden Mehmet Tevfik, devam ettiği okul 93 Harbi sonrasında İstanbul'a göç eden Rumeli göçmenlerine tahsis edilince Galatasaray Sultanisi'ne nakledilir. Bu olay hayatının akışını tamamen değiştirecektir. Burada Recaizade Ekrem ve Muallim Naci gibi döneminin seçkin öğretmenlerinin öğrencisi olur, edebiyata merak salar. İlk şiirlerini lisedeyken yazmaya başlar.

Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra bir süre devlet

dairelerinde memurluk yapar. Ancak hem muhalif kişiliği yüzünden, hem de memuriyete ısınmamış olmasından dolayı bir türlü dikiş tutturamaz. Memuriyeti sırasında, 1890 senesinde dayısının 15 yaşındaki kızı Nazime Hanım ile evlenir. Beş sene sonra da bir oğulları olur, adını Haluk koyarlar... Bu dönemde şiir konusundaki suskunluğunu da bozarak Mirsad Dergisi'nde şiirlerini yayınlamaya başlar...

1892 senesinde öğretmenlik sınavını kazanarak mezun olduğu okulda öğretmenlik yapmaya başlar. Ama orada da muhalif kişiliği devreye girer ve bu görevine sadece 3 sene devam eder. Öğretmenlik yıllarında arkadaşlarının çıkarttığı Malumat Dergisi'nin baş yazarlığını yapar.

Mehmet Tevfik Galatasaray Lisesi'ndeki öğretmenlik görevini bıraktığı yıllarda Rezaizade Ekrem, onu ve yine kendi öğrencisi olan ve bir süredir Servet-i Fünun adında bir bilim dergisi çıkaran Ahmet İhsan'ı ikna ederek derginin bir edebiyat dergisi haline getirilmesine ön ayak olur. Yönetimini Mehmet Tevfik yapar. Kısa zamanda bu dergi entellektüel bir topluluğun oluşmasını sağlar. Kimler yoktur ki? Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf... Bu ekip yeni bir edebiyat akımını oluşturur: Edebiyat-ı Cedide (Yeni Edebiyat). Mehmet Tevfik Servet-i Fünun Dergisi'nde şiirlerini Tevfik Fikret diye adıyla yayınlamaya başlar ve artık bu isimle anılır.

Servet-i Fünun bir edebiyat dergisi olarak yayınlanmaya başladığı yıllarda Tevfik Fikret Robert Koleji'nde Türkçe dersleri vermeye de başlamıştır. Bu dönemde bir toplantıda Abdülhamit aleyhtarı bir şiir okuduğu gerekçesiyle gözaltına da alınmıştır. Ancak kanıt bulunamadığı için bir kaç gün sonra serbest bırakılır. Dönemin istibdat dönemi olması nedeniyle Tevfik Fikret ve bir kaç arkadaşı inzivaya çekilmeye niyetlenirler. Niyetleri Yeni Zelanda'ya gitmektir, bu gerçekleşmeyince arkadaşlarından birisinin Manisa'daki çiftliğine gitmeye karar verirler ama sonradan Tevfik Fikret vazgeçtiği için bu plan da yatar.

Tevfik Fikret 1900 yılında Ahmet İhsan ile uyuşmazlığa düşerek Servet-i Fünun Dergisi'nden ayrılır. Ayrılmasının üstünde sadece bir kaç ay geçmişken dergide yayınlanan bir yazıdan dolayı dergi kapatılır. Hem derginin kapatılması hem arkadaşlarının sürgüne

gönderilmesi hem artan siyasi baskılar hem de 1902’de kardeşin kaybetmesi Tevfik Fikret’te inziva fikrini tekrar gündeme getirir. Bu dönemde sisli bir İstanbul sabahında aşağıdaki dizelerle biten meşhur ‘Sis’ şiirini yazar:

Örtün, evet, ey hâile... Örtün, evet, ey şehir;
Örtün ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr!...

(Örtün, evet, ey felâket sahnesi... Örtün artık ey şehir;
Örtün, ve sonsuz uyu, ey dünyanın koca kahpesi!)

Sıkıntılar içerisindeki Tevfik Fikret Kadırga’daki baba yadigarı konağın satılmasından elde ettiği para ile Rumelihisarı sirtlarında, hala öğretmenliğine devam ettiği Robert Koleji’nin hemen altında çizimlerini kendi yaptığı bir ev inşa ettirir 1905 senesinde. İnzivaya çekilme isteğini burada gerçekleştirecektir. Evinin adını: Aşıyan Koyar.

Çekildiği inziva fazla uzun sürmez. 1908 senesinde II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte inziva fikrinden vazgeçer. Tanin isminde bir gazete çıkarmaya başlar. Ancak Tanin de İttihat ve Terakki partisinin yayın organı haline getirilmeye çalışılınca Tanin’den de ayrılır. Kendisine Maarif Vekaleti teklif edilir ama kabul etmez, onun yerine Galatasaray Lisesi müdürlüğü teklifini kabul eder. 1909 senesinde başladığı bu yeni görevinde Galatasaray Lisesi’nin çıkan bir yangında yanan eski binasının yerine yapılan bugünkü binasının tamamlanmasını sağlar. Ancak bu görevde de fazla kalamaz, kendisine önerilen Maarif Vekaleti görevine getirilen Emrullah Bey ile anlaşamadığı için istifa eder.

Galatasaray Lisesi’ndeki görevinden istifa ettikten sonra 1910 senesinde Aşıyan’da tekrar inzivaya çekilir. Meşrutiyet yönetiminden de hayal kırıklığına uğrar. Bu dönemde şiirlerine yoğunlaşır ve Robert Koleji’nde öğretmenlik yapar. Ayrıca, on dört yaşındayken elektrik mühendisi olması için İskoçya’ya gönderdiği oğlu Haluk’tan da kötü haberler alır. Haluk yanında kaldığı aileden etkilenerek din değiştirmiş ve 1913 senesinde Amerika’ya giderek ailesi ile tüm bağlarını koparmıştır. Haluk sonradan 1916 senesinde Michigan Üniversitesi’nden makine mühendisi olarak mezun olur. 1943’te kendisini dine verir ve rahip olur, 1965 senesinde de rahiplik görevini

yaparken vefat eder.

Tevfik Fikret ise oğlundan bihaber, 19 Ağustos 1915 senesinde vefat eder. Vasiyeti Aşiyân'a gömülmektir. Ölümünden sonra Aşiyân'ın ne olacağı üzerindeki şüpheler yüzünden Eyüp'teki aile mezarlığına defnedilir. Vasiyeti sonradan 1961 senesinde yerine getirilerek, naaşı 1945'ten beri müze olarak kullanılan yuvasına, Aşiyân'a nakledilir.

Erguvan

Şehrin Gizli Simgesi

Murathan Mungan İstanbullu olabilmenin iki şartını koymuş ortaya: Birincisi İstanbul'un balıklarını bileceksin. Hepsini birden balık olmayacak senin için, birbirinden ayırt edebileceksin. Hangi mevsimde hangi balık avlanır, hangi balık ne zaman lezzetli olur, nasıl pişirilir, nasıl yenilir, hepsini bileceksin. İkincisi de, İstanbul'un çiçeklerini bileceksin. Bir çiçeği gördüğün zaman İstanbul sokaklarında, şudur diyebileceksin, renklerini bileceksin, hangisi ne zaman açar, ne zaman solar, ne zaman ekilir vakıf olacaksın.

İşe çiçeklerden başlayalım biz, balıklara sonra döneriz. İlk tercihimizin adı belli elbette: Erguvan. Hem yüzyıllardır şehrin gizli sembolü olmuş hem de İstanbul Gezginleri'ne rengini vermiş.

Erguvan'ın latince ismi Cercis siliquastrum. Baklagiller familyasından çalı görünümündeki bir ağaçtır aslında. Evet evet, baklagillerden. Hani şu bildiğimiz fasulye, nohut, bezelye uzaktan akrabası oluyor erguvanın. Zaten erguvanın meyvesini görünce hemencecik "Doğru yaaa" dersiniz. (Meraklısı için: plantae aleminden, magnoliophyta bölümünden, magnolopsida sınıfından, fabales takımından, fabaceae (baklagiller) familyasından, cercis cinsinden, siliquastrum türü)

Yaprakları, çiçekleri, meyveleri şöyledir böyledir demeyeceğim zira hem fotoğrafını paylaşıyor olacağım yazıyla birlikte hem de zaten 21 Nisan'da, büyük bir aksilik olmazsa yakından göreceğiz erguvan ağaçlarını.

Erguvan ağacı ilginç bir ağaç, yapraklanmadan hemen önce ama

filizlenebileceği her yerden, dal gövde dinlemeden çiçek açabiliyor. Çiçekleri ilk dönemlerinde açık pembe renkte oluyor ama giderek koyulaşiyor ve en sonunda da dökülüyorlar ve yerlerini ağacın yeşil yapraklarına bırakıyorlar. Ancak bu süreç çok kısa sürüyor. Nisan ayının ortalarında rengine bürünmeye başlayan erguvanlar, mayıs ayı ortalarında yeşile kesiyorlar nihayetinde.

Bu güzel çiçeğin ana vatanı Güney Avrupa ve Batı Asya ama erguvan İstanbul'da ayrı güzel. Bahar aylarında, o kısacık dönemde yeşil ve mavi olarak bildiğimiz Boğaz kısa bir süre erguvani bir renge bürünür, içinizi huzur sarar baktıkça, gözlerinizi alamazsınız. Erguvan'ın bu kadar güzel görüldüğü başka bir coğrafya yoktur belki de yeryüzünde.

Erguvan 'Judas Tree' olarak bilinir Hristiyanlar tarafından. Bunun nedeni; bazı Hristiyanların inanışına göre, Hz. İsa'nın ihanet eden havarisi Yahuda (Judas) kendisini erguvan ağacına asmıştır, o zamana kadar çiçekleri beyaz olan erguvanın rengi kızarmış ve sonradan kendine has rengini almıştır (halen beyaz renkli erguvan mevcuttur). Bir hayli tartışmalı olan Yahuda mevzularına girmeden bir diğer ayrıntıya geçelim Erguvan ile ilgili. Bizans İmparatorluğu'nda asaletin de rengiydi erguvan rengi, zenginlik ve gücü temsil ederdi; imparatorun başka hiç kimse erguvan moru elbiseler giyemez, sadece hanedan mensuplarının lahitleri erguvan rengine benzer mor renkte olurdu (Kariye Müzesi'nde gördüğümüz Hz. Meryem'i tasvir eden mozaïği ve Arkeoloji Müzesi'nde gördüğümüz porfir lahitleri gözünüzün önüne getirin.). Bunun nedeni hem dinen erguvan yüklenen anlam hem de erguvan renginin doğal yollarla elde edilmesi en zor renklerden birisi olmasıydı.

Evinin bahçesine, sokağına, mahallesine erguvan ekmek ya da dikmek isteyenlere de biraz bilgi verelim bu vesileyle. Erguvan tohum ve çelikle üretilir. Tohum ekerek biraz meşakkatli, zira tohumun kabuğu çok serttir ve çimlenmesi zordur. O yüzden ekmeden önce iki üç dakika sıcak suda ve bir gün de ılık suda bekletmekte fayda vardır. İlk baharda ekilir. Çelikle üretim (dal parçasını toprağa dikilerek çimlenmesini beklemek) de yarı odunsu çelikleler Temmuz ve Ağustos aylarında yapılır.

Rumeli Hisarı

II. Mehmet ikinci kez tahta geçtikten sonra bir kere tahtan feragat etmiş (ettirilmiş) bir padişah olarak itibarını tekrar kazanabilmek için ve elbette devletin bekası için İstanbul'u fethetme fikrini iyiden iyiye kafasına koyar. Zaten büyük dedesi Yıldırım Beyazıd'ın yaşadığı başarısız kuşatmayı düşünerek nelerin yanlış yapıldığı, nelerin yapılması gerektiği konusunda uzun uzun düşünmüştür. İkinci kez tahta geçtiği dönemde de fethi gerçekleştirebilmek için yaptığı planları birer birer uygulamaya başlar. Yaptığı ilk işlerden birisi Yıldırım Beyazıd'ın Anadolu yakası kıyısında yaptırdığı Akça Hisar'ın hemen karşısına, İstanbul Boğazı'nın en dar ve en akıntılı yerine bir hisar yaptırmak olur. Maksat İstanbul'un kuşatması esnasında Sinop ve Kefe gibi Karadeniz'de bulunan kolonilerden İstanbul'a yardım gelmesini engellemektir.

Yeni yapılacak bu hisarın çalışmalarına 1451-1452 kışında gerekli olan malzemeler tedarik edilerek ve hisarın yapılacağı yere yığılarak başlanılır. Hisarın yapılacağı yerin çevresi emniyetli bir hale getirilir. Her ne kadar hisarın yapılacağı yer fiziken Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi altındaysa da teoride Bizans'ındı. Yani aslında II. Mehmet'in oraya yığdığı ilk malzeme İstanbul kuşatmasının resmen başladığı anlamına gelmektedir. Bazı kaynaklarda II. Mehmet'in hisarı yaptırabilmek için usulen Bizans'tan izin istediği, XI. Konstantin'in de usulen 'Bir sığır postu büyüklüğünde bir hisar yaptırabilirsiniz!' diye izin verdiği, bunun üzerine de II. Mehmet'in sığır postunu ip haline getirerek bugün görünen hisarı çevreleyecek şekilde ipi çektirdiği ve hisarı inşa ettirdiği anlatılsa da bu ancak hoş bir efsaneden öteye gitmemektedir.

Gerekli malzemelerin tedarik edilmesini takiben Hisar'ın inşaatına 1452 Mart-Nisan aylarında başlanmış ve dört ay gibi kısa bir sürede bitirilmiştir. Mimarının Müsleheddin adında bir mimar olduğuna dair bazı söylemler olsa da bu tam olarak kesin bir bilgi değildir. Planlarının bizzat II. Mehmet tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Hisarın kulelerinin yapımını adetlere uyularak dönemim önde gelen paşaları üstlenmişlerdi. Hisar'ın üç büyük kulesinden kuzey batıdakini Saruca Paşa'nın, güney batıdakini Zağanos Paşa'nın ve sahildekini de Çandarlı Halil Paşa'nın yaptırdığı söylenmekte ve bu kuleler bugün de bu isimlerle anılmaktadır. Ancak kesin olan sadece Zağanos Paşa kulesidir çünkü sadece onun üzerinde bunu kanıtlayacak bir kitabe bulunmaktadır. Hisar'ın ilk önce sahildeki kulesi tamamlanır. Maksat hem burada çalışan işçilerin hem de

malzemelerin güvenliğini sağlayabilmektir. Diğer kuleler de bunu takip eder. Zemin katları ile birlikte Saruca Paşa ve Halil Paşa kuleleri 9 katlı, Zağanos Paşa Kulesi ise 8 katlıdır. Saruca Paşa Kulesi'nin çapı 23,30 metre, duvar kalınlığı 7 metre, yüksekliği ise 28 metredir. Zağanos Paşa Kulesi'nin çapı 26,70 metre, duvar kalınlığı 5,70 metre, yüksekliği ise 21 metredir. Halil Paşa Kulesi'nin çapı 23,30 metre, duvar kalınlığı 6,5 metre ve yüksekliği de 22 metredir.

Kulelerin ve kuleleri birbirine bağlayan surların tamamlanması 31 Ağustos 1452 tarihine denk gelir. Bundan sonra Firuz Ağa yönetimindeki bir birlik Hisar'a konuşlandırılır ve görev yapmaya başlar. İlk olarak 10 Kasım 1452 tarihinde dur ihtarına uymayan iki Ceneviz gemisine ateş açılır, 26 Kasım tarihinde ise Antonio Rizo yönetimindeki bir gemi batırılır.

Fetih sonrasında Hisar bir dönem gümrük olarak kullanıldıysa da sonradan hapishane olarak kullanılmaya başlanır. 1509 depreminde hasar gören Hisar kısa sürede tamir edilerek tekrar kullanıma hazır hale getirilir. 1746'da bir de yangın geçiren Hisar'ın bu yangında yanan ahşap donanımın tadilatı ancak yüzyılın sonlarında yapılır. Ama kulelerin örten ahşap külahlar yeniden konulmazlar. 18. yy'dan sonra kendi haline bırakılan Hisar'ın içerisinde eskiden sadece Hisar kumandı ve önde gelen askerlerin evleri bulunurken zamanla buraya bir mahalle kurulur. Bu durum 1953 senesine kadar da devam eder. 1953 senesinde başlatılan restorasyon çalışmalarında burada bulunan evlerin tamamı istimlak edilir ve Hisar müze olarak kullanılmaya başlanır. Bu restorasyon sırasında Hisar'ın içine bir de açık hava tiyatrosu eklenir. Tiyatronun sahnesinin hemen yanında Fatih döneminde yaptırıldığı düşünülen bir caminin minaresinin kalıntıları ve sahnenin hemen altında da bir sarnıç bulunmaktadır.

Orhan Veli Heykeli

(M. Şeref Özsoy'un "Kanık'sadığım Biri: Orhan Veli" isimli kitabından alınmıştır.)

Orhan Veli'nin ölümünün ardından arkadaşları, İstanbul Türküsü şiiirini vasiyet kabul ederek, O'nu Rumeli Hisari'nda Aşiyân Mezarlığı'na gömerler.

Otuz sekiz yıl sonra yapılan Orhan Veli heykeli de sahildeki küçük parka konur. Elinde bir kitap tutan şair, Boğaziçi'ni seyretmektedir ve hemen arkasında da bir martı vardır. Kimi zaman deniz kenarında el ele yürüyen sevgilileri, kimi zaman gecenin karanlığını yırtarak geçen araba farlarını, kimi zaman da hemen önünde balık tutanları izlese de birkaç metre ilerisindeki boğazın sularında elini islatamamanın, denizin suyunu yüzüne çarpamamanın acısını duyar.

Asıl büyük acısı ise boğazda gördüğü yoğun deniz trafiğidir. Hele hele martılar gün geçtikçe azalırken, artan deniz kazaları...

Yıllardır gece-gündüz bir bekçi gibi izlediği boğazın sularında, yüreciğini ağzına getiren her kazadan sonra biraz da yağmurun yardımıyla gözyaşı döktüğü bile görülmüştür.

Denizi kim sevmez
Üstünde ve kenarlarında
Balık
Tutulduktan sonra.

Boğazın iki yakası olduğuna ve bu iki yakada daha çok balık tutan olduğuna göre, Orhan Veli'nin boğazı neden daha çok sevdiğini anlayabiliriz ve heykelin konduğu yerin seçiminin ne kadar doğru olduğunu... Yer doğrudur ama, heykel nasıldır? 1988 yılının eylül ayında Yeryüzü Kültürü Dergisi olarak çıkmaya başlayan Argos'ta Bardağı Taşırın Heykel'i anlatır İshak Reyna:

"Aşıyan'daki Orhan Veli anıtı işini Geleneksel Türk El Sanatları'ndan bir hoca ile heykel bölümünden genç bir doktora öğrencisinin alması bana önemli görünmüştü. Belediye'nin projelere açtığı bu işte istenen klasik, figüratif bir heykeldi. Heykel bölümü doktora öğrencisi Aydın Aşkan 'şartlar ve sınırlamalar' olarak tanımlıyordu bunu. (Doğrusu non-figüratif olmaması dışında epey esnek bir 'sınırlamaydı' bu bence. Hele yapım işi kabul edilmişse, bu bir mazeret bile oluşturamazdı)"

Oturduğu yerde sol dirseğinden destek alarak biraz arkaya yaslanmış, sağ elinde bir kitap bulunan ve sağ ayağını sol ayağının üstüne çaprazlamış bir heykeldir yapılan. Ne var ki İshak Reyna'nın yazısından da anladığımız üzere pek öyle olmamıştır. Biz işin erbabına bırakalım kalemimizi, sonra yine lafa karışırız ne de olsa:

"Figürün arkasında sağdaki sütunun üzerinde ise Orhan Veli'nin şiirlerinden fırlamış bir 'martı kuşu' vardı. Yine Aydın Aşkan'ın dediğine göre ayaklar, açık kitap ve martının kanatları arasındaki uyumun heykeli dinamikleştirileceği düşünülmüştü. Ama bütün bunlar galiba yalnızca düşünülmüştü. Çünkü ortaya çıkan bambaşka bir şeydi: Birincisi, oturduğu ve geriye doğru hafifçe kaykıldığı düşünülen bu heykel, altındaki taşa oturmamış, daha çok düşerken havada yakalanmıştı. Üstelik atölye koşulları yüzünden geçirdiği mutasyon Orhan Veli'nin vücudunun çeşitli yerlerinde tuhaf uzamalara yol açmış, kendisi eklem yerleri biraz garip hareket eden bir vitrin mankenine dönüşmüştü.

İkincisi, heykelin bazı bölgelerinde elbisenin içinde bir vücut olduğu, bazı bölgelerde ise, tersine, vücudun üstünde bir elbise olduğunu anlamak tamamen insanın hayal gücüne bırakılmış. (Örneğin O. Veli'nin beli ile dizleri arasında pantolon giydiğini gösteren herhangi bir ibare yoktu.)

Orhan Veli'nin beli ve sırtı ise, o bacak uzatışa ve geriye kaykılışa dayanamayarak tutulmuş; boyun, içindeki vücutla nasıl bağlandığı meçhul elbiseden muhtemelen ancak gömlek giydirilmiş bir kertenkelenin becerebileceği bir hareketle fırlayıp, hafifçe yana yatmıştı.

Orhan Bey'in atölyedeki sanat atmosferi yüzünden ağır bir raşitik hastalık geçirdiği anlaşılıyordu. Ancak, şairin body çalışmalarını bir hayli ilerletmesine rağmen bu sporu neden lokal olarak uyguladığı bir muamma olarak kalıyordu.

Bu arada kendisinin ince ve zarif parmakları biraz irileşmiş; eller, el ile ayak arasındaki oran meçhul kılınıp o azıcık iri postallı ayaklar kadar azmanlaşınca da kitap bu dolma parmaklı elin içinde kaybolmuştur. Ayrıca bu devasa el ve ayaklarla kafanın uyumu da hoştu ama, doğrusu oran konusunda hiçbir şey sol kola 'boy ölçüşemezdi': Geriye kaykılıp dirseğinizi arkanızda bir yere destek olarak yaslamaya kalktığınızda dirseğin ancak belin üstüne kadar inmesi gibi anatomik bir engelin varlığı kötüydü tabii. Ama bu anatomik engel heykeltıraşlarımızın insanüstü çabaları sayesinde giderilince dirsek kalçanın altına inmeyi başarmış, kolun dirsekten aşağı kısmı da baldırların ortasına kadar uzanabilmişti.

Yüzde ise, sol gözün olması gereken hizanın 'biraz' dışına taşması; verilmek istenen hafif hüznü ifade içinse dudağın kıvrılmasının alt dudaktan bir parça alınarak, gözlerin ise devrilerle sağlanmasının dışında bir araz yoktu. (Bu haliyle Orhan Veli anıtının yüzünde olsa olsa bu garip pozisyonda zorla modellik yaptırılan bir insanın acısı okunuyordu...)

Arkadaki O'men 2 filminden fırlamış bir kuzgunu daha iyi temsil eden 'martı kuşu'na gelince: O da üstüne tünediği o garip sütunun tepesinden Orhan Veli'ye doğru atağa geçip tam 'gözbeklerini temsil eden iki delikten başka' yüzünde yeni bir delik açmayı planlarken 'yakalanmıştı' galiba (ister istemez bu ifade de Orhan Veli'nin yüzüne yansiyordu.)"

Bundan sonraki heykeltıraşlara verilen anatomi dersleri geçelim ve biz Orhan Veli'ye dönelim. Efendim, İshak Reyna'nın bilmediği ve belki de bilemeyeceği başka hatalar da vardır heykelde. Neler mi? Orhan Veli'yi tanıyanların fark edebilecekleri hatalar.

Arkadaşları Orhan Veli'nin iyi giyinmeyi sevdiğini söylerler. Gerçekten giyim, kuşamına dikat ederdi ama, parasız kaldığı zamanlarda da ilk gözden çıkardığı şeyler arasında bu elbiseler olurdu. Yaprak dergisininin bir sayısını çıkarabilmek için paltosunu satmış ve kış ortasında ceketle kalmıştır. İşte buna benzer bir olayı

da Melih Cevdet anlatır: "Satıldığı yer hep aynı eskici olurdu. Hergele Meydanı'ndaki bir eskici. Tatlı bir anım var onu anlatıvereyim. Bu giysilerin pantolon paçaları dardı elbet, Orhan'ın beğenisine uygun olarak. Bir gün gene bir giysisini götürdüğünde, eskici, 'Beyim, bir dahaki sefere paçaları bol tut, çünkü satılmıyor dar paçalı olduğu için' demişti."

15 Ağustos 2000 tarihli Milliyet gazetesinde "Orhan Veli'nin ölümünün 50. yılındayız. Ama, 2000 yılının yarısını geride bıraktığımız halde herhangi bir anma programına rastlamadık. herhalde mevlit mantığıyla şairin öldüğü Kasım ayı bekleniyor!" diyen Sunay Akın, elinizdeki bu kitabın sonbahar yapıtlarıyla önüne düşmesini umduğunu da ekliyor.

Aylarca elimdeki 'Orhan Veli Arşivi' ile bir sergi yapabilmek için uğraştım. Gittiğim tüm kapılarda hoş karşılanmış ama, "ama" nokta noktalarda değişen bahanelerle kapılar ardımdan kapanmıştı. Hatta bir gazeteye önerdiğim yazı dizisi de henüz telefon tellerindeyken yazın sıcaklığıyla sararıp solmuştu. Kim bilir başka kimlerin çalışmaları da böyle başlamadan bitmiştir.

Sunay Akın'ın yazısına dönersek; heykeldeki adamın kim olduğunu sorguladığı bu yazıda, eğilerek heykelin üzerindeki pantolonun paçalarını katlamak isteğini uyandırır okuyucuda: "Orhan Veli'nin pantolon paçalarının kısa oluşunun nedeni babasıdır! Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda şeflik yapan, Mehmet Veli Bey, pantolon paçalarının ayakkabıya kadar sarkmasından hiç hoşlanmazmış. Hatta şairin Ankara Lisesi'nden arkadaşı Oktay Rifat, bir kompozisyon dersinde kaleme aldığı yazıda, değindiğimiz paça sorununu ele almış ve Orhan Veli'nin evden çıkarken, pantolon paçalarını epey yukarı çektiğini yazmıştır. Şairin başına konan 'martı kuşu'nun da eksik edilmediği heykelinde pantolon paçaları, beğenisinin tam aksine oldukça uzundur!"

Yeri gelmişken 'martı kuşu'na da biraz değinmek gerek. Heykel yapıldıktan sonra, bir gün bu martı çalınır ve heykeltraşlar tarafından

tekrar yapılarak aynı kayalığın üzerine uçurulur. 12 yıldır kanatları açık duran bu martıyı, en yorgun martı ilan edebiliriz ama, bu yeterli değildir. Aynı zamanda en ıslak martıdır da. Çünkü temmuz 1999'da bir balıkçı, hekelin arkasında bulunan martının 'abisini' yakalar. Evet, martıyı çalan kişi onu denize atmıştır ve sonunda bir balıkçının ağına yakalanmıştır o da. İşin garip yanı, bu olay yalnızca Kanal D Haber Merkezi'ne konu olmuştur.

Olay tıpkı Şair Eşref'in mezar taşının çalınması gibidir. Bir şiirinde

Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Gelmesin, reddeylerim billahi öz kardaşımı
Gözlerim ebnay-i ademden o rütbe yıldı kim
İstemem ben fatiha, tek çalmasınlar taşımı!

diyen ve Manisa, Kırkağaç'ta gömülü olan şairin mezar taşı,
ölümünden 25 sene sonra çalınmıştır.

Sunay Akın'ın bir başka tespiti de şairimizin ayakları üzerinedir. Orhan Veli oturduğu zaman çoğunlukta ayak ayak üstüne atardı. "Heykelin yapıldığı günlerde Melih Cevdet Anday aranılır ve Orhan Veli'nin oturup kalkışına ilişkin sorular sorulur. Anday, arkadaşı Orhan Veli'nin otururken bacak bacak üstüne koymayı yeğlediğini belirtir. Oysa, heykele baktığımızda şairin bacak bacak üstüne atmadan oturduğunu görürüz. Orhan Veli'nin, Melih Cevdet Anday'ın dediği şekilde oturuşunu iki fotoğraf doğrular. Bunlardan ilki Sabahattin Ali'nin anlatıldığı, 1995'te yayımlanan Filiz Hiç Üzülmesin adlı kitaptadır. Ankara'daki Atatürk Orman Çiftliği'nde çekilen fotoğrafta Sabahattin Ali ve Orhan Veli arkadaşlarıyla birlikte poz verirler. Sağ elinde sigarasını tutan Orhan Veli'nin bacak bacak üstüne attığı görülür."

İki fotoğraf demiştir Sunay Akın ama, bir dizgi azizliği ile ikinci fotoğrafla ilgili olan bölüm gazeteye basılmamıştır. İkinci fotoğraf da Mina Urgan'ın kitabında yer almaktadır. Ne var ki, Mina Hoca

anılarında Orhan Veli'nin bacak bacak üstüne atmadığını belirtir, Sunay Akın'a inat:

"Hava iyi olunca, Küllük denilen Eminefendi kahvesi toplantı yerimizdi. Şimdi Beyazıt meydanında oturulup bir çay içilebilecek tek yer olan caminin arkasındaki çınarlı kahveye kimseler rağbet etmezdi eskiden. Eminefendi kahvesine yalnız öğrenciler değil; ressamlar, yazarlar, şairler de gelirdi. Ankara'da olmadıkları zaman Orhan Veli, M. Cevdet ve Oktay Rifat ile orada buluşurduk. Orhan Veli'nin bacakları öyle ince ve öyle uzundu ki, alçak tahta iskemlesinin üstünde otururken, herkes gibi bacak bacak üstüne atmaz, bacaklarını birbirine dolardı."

Kuşkusuz Mina Hoca'nın yazısından da Orhan Veli'nin bacak bacak üstüne atma sevdası anlaşılıyor ama, biz Sunay Akın'a takılmalarımızı inatla sürdürürsek; "Ne gazetelerdeki o fotoğraflarda ne de ilk kez bu kitabın kapağında yayımlanan fotoğrafta, Orhan Veli'nin pantolonunun paçaları dardır" diyebiliriz. Kim bilir belki de Orhan Veli, eskicinin sözünü dinlemiş ve paçalarını bollaştırmıştır...

1937 yılında adına şiir yazdığı Montör Sabri'yi yıllar sonra bir ayağı kesilmiş olarak gören Orhan Veli, o sırada pantolonunun paçasını düşünmemiştir ama, Sunay Akın'ın yazısını

Dünya ne kadar tatlı ki binlerce kişi
Kolsuz ve bacaksız yaşayıp durmakta

dizeleriyle bitireceğini bilmiştir. Sırf bu yüzden "Asfaltın üzerinden bisikletle geçen kızın bacakları" ile de yetinmemiş ve Heykel adlı bu yazıyı bitirebilmem için, Dalgacı Mahmut şiirini yazmıştır:

Dalga geçerim kimi zaman da,
O da benim vazifem;
Bir baş düşünürüm başımda,
Bir mide düşünürüm midemde,
Bir ayak düşünürüm ayağımda,
Ne haltededeceğimi bilemem.

Bebek

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethi çalışmaları devam ederken Rumeli Hisar'ı inşaatının güvenliğini sağlayabilmek için bugün Bebek olarak bildiğimiz yere de bir bölük yerleştirir. Bu bölüğün başına da Bölükbaşı Mustafa Çelebi geçirilmiş. Mustafa Çelebi o kadar yakışıklıymış ki lakabı olan Bebek, sonradan bir köşk de yaptırdığı semte ismini vermiş.

Semtin rağbet görür bir yer olması III. Ahmed dönemine denk gelir. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Bebek bahçesine yaptırılan Humayun-u Abad Kasrı ve camiinden bugün günümüze bir şey kalmamıştır. Ancak Humayunuabad Camii, 1913 yılında Mimar Kemalettin tarafından eski caminin olduğu yerde tekrar yapılmıştır.

Harita



1 – Buluşma Yeri

2 – Boğaziçi Üniversitesi

3 – Aşiyân Müzesi


4 – Rumeli Hisari


5 – Bebek

6 – Kanlıca



www.istanbulgezginleri.com

 /IstanbulGezginleri

 /gezginist